

Werkprogramma

Inhoud

Aanleiding.....	1
Ambitie.....	2
Vernieuwde aanpak.....	3
Uitdagingen.....	4
Uitwerking opgave volgens advies van de Adviescommissie Water.....	6
Inrichting.....	6
Bekende stoffen - nutriënten.....	7
Bekende stoffen - gewasbeschermingsmiddelen.....	10
Bekende stoffen – overige stoffen.....	12
Nieuwe stoffen - geneesmiddelen.....	14
Nieuwe stoffen – (micro)plastics.....	16
Nieuwe stoffen – overige stoffen.....	18
Relatie met andere beleidsvelden.....	19
Vervolg.....	19
Tabel wat-wie-wanneer.....	22

Aanleiding

De Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO) constateert in haar rapport 'Water Governance in the Netherlands: Fit for the future?'¹ dat Nederland een laag ambitieniveau heeft voor waterkwaliteit. Ondanks dat de laatste jaren de waterkwaliteit substantieel is verbeterd ziet de OESO de voortgang stagneren met betrekking tot stikstof, fosfor en pesticiden en het herstel van de natuurlijke dynamiek. Dit was aanleiding voor de Tweede Kamer om eind 2014 te verzoeken om "onafhankelijke regie en samenhangende aanpak zoet water en waterkwaliteit"².

¹ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2014/03/17/oecd-studies-on-water-water-governance-in-the-netherlands-fit-for-the-future>

² motie Jacobi/Hachchi, Kamerstuk 34 000 J, nr. 16

Op 27 mei 2015 is er in Amersfoort een brede conferentie georganiseerd over waterkwaliteit. Daar werd duidelijk dat er nog opgaven liggen die alleen kunnen worden opgelost wanneer iedereen bijdraagt. Alle partijen hebben elkaar nodig.

In juni kwam de Adviescommissie Water met een briefadvies³: "Allereerst is het noodzakelijk om de urgentie van de problematiek met elkaar te onderschrijven en de opgaven gezamenlijk in beeld te hebben. Vervolgens moet worden bepaald waar in de keten het best ingegrepen kan worden. Vaak zal dat ook een combinatie van maatregelen betreffen. Daarna is aan de orde hoe die maatregelen gefinancierd moeten worden. Afspraken over taakverdeling en verdeling van financiële bijdragen kunnen worden vastgelegd in een bestuursakkoord".

In het daarop volgende debat in de Tweede Kamer (24 juni 2015) heeft de minister van Infrastructuur en Milieu voor november een werkprogramma voor waterkwaliteit toegezegd. In de Stuurgroep Water hebben regionale overheden met hun koepels en drinkwaterbedrijven ingestemd om samen met het rijk te werken aan dat werkprogramma waterkwaliteit, met de Verklaring van Amersfoort als basis.

Ambitie

De ambitie van het kabinet is om chemisch schoon en ecologisch gezond water voor duurzaam gebruik te realiseren. Water om in te zwemmen, op zoveel mogelijk plaatsen. Water als grondstof voor de bereiding van drinkwater, voor proceswater en voor landbouwkundig gebruik. Het kabinet heeft benadrukt dat daartoe de doelen van de Kaderrichtlijn Water gehaald dienen te worden⁴, maar er is evenzeer aandacht nodig voor nieuwe stoffen. Deze ambitie draagt ook bij aan de doelen van Natura 2000, de Zwemen Drinkwaterrichtlijn en de Kaderrichtlijn Mariene Strategie. Daarnaast heeft het kabinet de ambitie om de samenhang met de zoetwatervoorziening te versterken en aan te sluiten op het traject dat zich richt op een toekomstbestendige financiering van het waterbeheer.

De inzet van het kabinet is daarom om met alle partijen samen te komen tot een Werkprogramma Schoon Water. Een werkprogramma van en voor rijk, regionale overheden en betrokken bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties, waarbij de samenwerking erop is gericht om elkaar succesvol te maken.

Het Werkprogramma Schoon Water is complementair aan de vrijwel afgeronde stroomgebiedbeheerplannen 2016 – 2021⁵. Uitvoering van de landelijke en gebiedsgerichte maatregelen uit de stroomgebiedbeheerplannen heeft als doel om uiterlijk in 2027 de

³ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/brieven/2015/06/16/brief-adviescommissie-water-inzake-advies-waterkwaliteit>

⁴ Kamerstuk 27 625, nr. 318

⁵ De stroomgebiedbeheerplannen voor de periode 2016 – 2021 beschrijven de huidige toestand van oppervlakte- en grondwater, de opgave en de maatregelen. De ontwerp-stroomgebiedbeheerplannen lagen tot 22 juni 2015 ter inzage en worden eind 2015 vastgesteld als onderdeel van het Nationaal Waterplan-2. Deze plannen zijn opgezet volgens richtlijnen van de Europese Commissie en worden ter verantwoording van de Nederlandse inzet voor de Kaderrichtlijn Water aan de Europese Commissie toegestuurd. Er zijn vier delen, Rijn, Maas, Eems en Schelde. Naast een nationaal deel, is er ook een internationaal deel dat de samenwerking en afspraken met bovenstroomse landen beschrijft. De nationale delen zijn voor een belangrijk deel een samenvatting van bestaande beleidskaders en regionale plannen. Doelen en motivaties voor regionale wateren zijn uitgebreid opgenomen in de provinciale plannen, veel gebiedsgerichte maatregelen staan in de plannen van waterschappen. Voor de rijkswateren is deze informatie te vinden in het Beheer- en Ontwikkelplan voor de Rijkswateren. Deze documenten worden ook in de komende maanden vastgesteld.

doelen van de Kaderrichtlijn Water te halen. Met de plannen voor de periode 2016 – 2021 wordt daarvoor een significante stap gezet. Indien in de komende jaren uit metingen blijkt dat doelen niet tijdig gehaald dreigen te worden, dan kunnen in de plannen voor 2022 – 2027 nog aanvullende maatregelen worden geformuleerd en gerapporteerd aan de Europese Commissie. Het Werkprogramma is nodig om te monitoren en te bevorderen dat het bestaande beleid goed wordt uitgevoerd. Afspraken moeten worden nagekomen. En bijsturing is nodig als uit tussentijdse evaluaties blijkt dat doelen niet tijdig gehaald worden. De stroomgebiedbeheerplannen richten zich op waterlichamen en een lijst met genormeerde chemische stoffen. Maar waterkwaliteit is meer dan de Kaderrichtlijn Water. Problemen in specifieke gebieden, zoals kleine wateren en drinkwaterwinningen, zijn daardoor onderbelicht. Nieuwe, opkomende stoffen als restanten van geneesmiddelen en microplastics verdienen extra aandacht. Het Werkprogramma Schoon Water geeft hier invulling aan.

Het werkprogramma is de nadere uitwerking van de ambitie voor waterkwaliteit, zoals beschreven in het Nationaal Waterplan-2: "De ambitie is dat Nederland eind 2021 goed op koers ligt met het realiseren van de doelen van de Kaderrichtlijn Water. Belangrijke knelpunten zijn geagendeerd en worden effectief aangepakt. Daarmee zijn significante stappen gezet op weg naar schoon en ecologisch gezond water voor een aantrekkelijke leefomgeving".

Het werkprogramma is een middel om de ambitie van het kabinet waar te maken. Een ambitie die verder gaat dan 'voldoen aan de normen'. *Chemisch schoon en ecologisch gezond water voor duurzaam gebruik* is er voor planten en dieren en voor de biodiversiteit die hoort bij onze wateren. Het is er om van te genieten. Maar ook het verwijderen en voorkomen van gifstoffen hoort erbij, opdat we onze paling uit de grote wateren weer kunnen consumeren. Het is er voor gebruiksfuncties, zoals verwoord in de Beleidsnota Drinkwater⁶: "Voldoende water van goede kwaliteit voor nu en in de toekomst". De OESO concludeert dat Nederland gezien wordt als een mondiale referentie op het gebied van waterbeheer. Het kabinet heeft de ambitie dat Nederland dat in 2050 nog steeds is⁷. Nederland moet kunnen aantonen te beschikken over optimale randvoorwaarden voor agrarische en industriële productie en moderne zuiveringstechnieken. Een goede waterkwaliteit is daarom ook een randvoorwaarde voor de export van kennis en producten.

Vernieuwde aanpak

De problemen met waterkwaliteit zijn veelal niet nieuw; met sommige zijn we al decennia bezig. De hardnekkigheid ervan heeft te maken met het diffuse karakter, met de hoeveelheid betrokken partijen en met de afstand tussen veroorzaker en degene die er last van heeft. Ze vragen om een vernieuwde aanpak, waarbij de inzet van alle betrokken partijen noodzakelijk is. Tijdens de conferentie in Amersfoort is de noodzaak hiervoor onderschreven door de aanwezige overheden, het bedrijfsleven, de maatschappelijke organisaties en de kennisinstellingen.

Samen aan de slag is de basis van de aanpak. Alle betrokken partijen schrijven mee aan dit Werkprogramma Schoon Water. Betrokkenheid, een transparant proces, concrete

⁶ Kamerstuk 27 625, nr. 316

⁷ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2014/03/17/beleidsreactie-oeso-rapport-nederlands-waterbeleid>

maatregelen en bewaking van de voortgang van de uitvoering daarvan. Bij de analyse van de resterende opgave wordt uitgegaan van de werkwijze die wordt voorgesteld in het briefadvies van de Adviescommissie Water. Door de maatregelen concreet te benoemen, en door er een actiehouder en een datum aan te verbinden, kan de voortgang gemonitord worden. Hiertoe zet het rijk per onderwerp een procesbewaker in. Jaarlijks wordt de voortgang geëvalueerd en besproken in een bijeenkomst, zoals die in 2015 is gehouden in Amersfoort. Hier kunnen partijen elkaar aanspreken op de voortgang en aangeven wat zij nodig hebben om verder te komen. Problemen bij de uitvoering van toegezegde maatregelen worden geagendeerd bij de Stuurgroep Water.

De aansturing vindt zo plaats in de Stuurgroep Water, waar rijk, koepels, regionale partijen en de drinkwatersector in zijn vertegenwoordigd. Het Bestuurlijk Platform Zoetwater dient als voorportaal en versterkt zo de samenhang tussen waterkwaliteit en zoetwater. De afstemming met maatschappelijke organisaties krijgt zo ook een impuls. Hiermee is de regie op het dossier versterkt, zonder dat daarmee extra bestuurlijke drukte ontstaat.

Gezien de aard van de problematiek is het niet de verwachting dat deze morgen is opgelost. Het is zaak om per onderwerp maatwerk te leveren met een mix van in te zetten instrumenten, dat een proces in gang zet dat alle betrokken partijen stimuleert in de richting van schoon water. Bij de instrumenten kan gedacht worden aan voorlichting, concrete maatregelen, financiële prikkels en handhaving. Bij het maatwerk dient rekening gehouden te worden met regionale verschillen; de opgave en oplossingsrichtingen bij bovenlopen van beken in het oosten en zuiden van het land verschillen bijvoorbeeld van de brakke wateren in Zeeland.

Uiterlijk in 2027 moet dit proces tot resultaten hebben geleid. Het kabinet heeft aangegeven dat de ruimte die de Kaderrichtlijn Water biedt tot 2027 wordt benut om de doelen te realiseren. Door meekoppelen met andere wateropgaven kunnen zo kosteneffectievere oplossingen worden benut. De tijd tot 2027 is ook nodig omdat het voor sommige problemen langere tijd duurt voordat het effect van maatregelen zichtbaar wordt. Dat neemt niet weg dat bij nadere uitwerking van de uitdagingen nog belangrijke keuzes voorliggen.

Naast de samenwerking met bovengenoemde partijen is het belangrijk de burger mee te nemen. De OESO constateerde in 2014 een gebrek aan waterbewustzijn bij de Nederlanders en geeft aan dat dit tot verminderd draagvlak kan leiden, zeker als de noodzakelijke investeringen en budgetten onder druk staan. Daarom is een nieuwe aanpak voor publiekscommunicatie gelanceerd, 'Ons Water'. De communicatieaanpak heeft tot doel het waterbewustzijn te vergroten, de noodzaak tot nieuwe maatregelen en ingrepen begrijpelijk te maken en om de betrokkenheid en het eigen handelingsperspectief van burgers te versterken.

Uitdagingen

Sinds de invoering van de Wet Verontreiniging Oppervlaktewateren (WVO) in het begin van de jaren '70 van de vorige eeuw, is er veel verbeterd aan de waterkwaliteit. Het was het startpunt van de sanering van puntlozingen die zeker twee decennia heeft aangehouden. De lozingen van 'zuurstofbindende stoffen' uit industrie en huishoudens zijn verregaand aangepakt. De lozing van zware metalen en andere 'microverontreinigingen' door

de industrie is grotendeels opgelost, al dwingen voorvallen zoals die met pyrazool⁸ tot alertheid. Door de mestwetgeving is de belasting van de bodem met nutriënten gestaag verminderd. Met de komst van de Kaderrichtlijn Water in 2000 kreeg ook de inrichting van het watersysteem extra aandacht; gradiënten tussen nat en droog, zoet en zout, stromend en stilstaand water worden hersteld. Kortom, er is veel bereikt.

En niet alleen op papier! Nergens in Nederland vinden we nog 'zwart', rottend water door een teveel aan zuurstofbindende stoffen. In meren en rivieren wordt het water helderder. Hierdoor verschijnen weer waterplanten en neemt biodiversiteit aan vissoorten toe. Door een combinatie van verbetering van de chemische waterkwaliteit en de inrichting zijn vissoorten als de zalm en recent de houting weer terug in Nederland en is in de zomer van 2015 zelfs steur uitgezet in de Rijn. De maatregelen die zijn genomen om de chemische waterkwaliteit en de inrichting van watersystemen te verbeteren zijn reden voor het Wereld Natuur Fonds om positief te zijn over de ontwikkeling van de natuur in zoete wateren en moerassen⁹.

Er is dus veel bereikt en de waterkwaliteit verbetert nog steeds. Tegelijk is het in al die jaren op veel plaatsen nog niet is gelukt om de voedselrijkdom van het water voldoende naar beneden te krijgen. Veel meren zijn nog een groene soep en drijfslagen met blauwalgen veroorzaken nog steeds overlast. Chemische stoffen, die in de watersystemen zijn opgehoopt, maken dat we paling uit de grote wateren niet mogen consumeren. De kwaliteit van veel winningen voor drinkwaterproductie is niet op orde. Ook duiken er steeds nieuwe stoffen op, die problematisch blijken voor het onderwaterleven en voor de productie van drinkwater. Vooral de belasting van stoffen via diffuse bronnen blijkt een hardnekkig probleem. Er ligt nog een opgave, ook als de toestand niet met 'one-out-all-out' methode van de Kaderrichtlijn Water wordt neergezet.

In de communicatie met de Tweede Kamer¹⁰ worden de uitdagingen onderverdeeld in inrichting, bekende stoffen (nutriënten, gewasbeschermingsmiddelen, andere chemische stoffen) en nieuwe stoffen (geneesmiddelen, plastics en andere nieuwe stoffen). Bij de uitwerking van de resterende opgave biedt de methode die is voorgesteld door de Adviescommissie Water houvast:

- 1) breng gezamenlijk de opgave en urgentie van de problematiek in beeld,
- 2) bepaal waar in de keten is in te grijpen en welke combinatie van maatregelen nodig is,
- 3) leg afspraken vast over taakverdeling en verdeling van financiële bijdragen.

In het volgende hoofdstuk is de resterende opgave volgens deze methode uitgewerkt. In de voorliggende versie van het werkprogramma ligt de nadruk op 1 en 2. Onderdeel 3 dient nader uitgewerkt te worden. Er is naar gestreefd om ook een integratie aan te brengen met de overlappende onderwerpen uit het Uitvoeringsprogramma van de Beleidsnota Drinkwater. De maatregelen die in aanvulling op de stroomgebiedbeheerplannen 2016 – 2021 in dit werkprogramma worden genoemd, worden samengevat in een

⁸ http://www.telegraaf.nl/binnenland/24342898/_Zorgen_om_vervuiling_Maaswater_.html

⁹ <https://www.wnf.nl/nieuws/nieuws-en-resultaten/bericht/diersoorten-in-nederland-laten-voorzichtiger-herstel-zien.htm>. Het rapport geeft aan dat de eigen beoordeling gunstiger is dan de formele beoordeling van de Kaderrichtlijn Water, die is gebaseerd op one-out-all-out (waarbij het slechtste oordeel van vele parameters in een waterlichaam maatgevend is voor het totaaloordeel).

¹⁰ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2015/06/16/stand-van-zaken-moties-en-toezeggingen-n-a-v-wgo-water-van-17-november-2014-en-aanbieden-adviezen-adviescommissie-water>

tabel 'wat-wie-wanneer'. Hiervoor is aan het einde van dit werkprogramma nu al een aanzet opgenomen, maar dit dient ook verder uitgewerkt te worden.

Uitwerking opgave volgens advies van de Adviescommissie Water

Inrichting

Opgave en urgentie

In Nederland zijn weinig natuurlijke watersystemen; omwille van veiligheid, transport en de aan- en afvoer van water zijn veel wateren sterk veranderd of kunstmatig gegraven. Veel wateren zijn gegraven om het land onder de zeespiegel te kunnen gebruiken. De Kaderrichtlijn Water vraagt niet om die ingrepen zondermeer terug te draaien, maar wel om watersystemen natuurlijker in te richten, waar mogelijk. 'Waar mogelijk' houdt in dat in principe overal gekeken wordt waar verbetering mogelijk is, maar dat herstel van een meer natuurlijke situatie niet nodig is indien dit leidt tot significante negatieve effecten voor de bestaande functies.

In de stroomgebiedbeheerplannen uit 2009 voor de periode 2010 – 2015 is aangegeven dat verbetering van de inrichting de meest kosteneffectieve manier is om de biologische parameters te verbeteren. In deze stroomgebiedbeheerplannen zijn daarom vele inrichtingsmaatregelen opgenomen. Het gaat dan bijvoorbeeld om beekherstel, natuurvriendelijke oevers, nevengeulen, peilbeheer en vispassages. Uitvoering van de geplande maatregelen lost de prioritaire vismigratieknelpunten op. Ook voor andere aspecten van de inrichting lijkt het er op dat de klus tegen 2027 geklaard kan worden als afspraken nagekomen worden.

In de stroomgebiedbeheerplannen 2016 – 2021 wordt aangegeven dat in de afgelopen zes jaar de afgesproken maatregelen grotendeels daadwerkelijk zijn uitgevoerd. Daarnaast zijn er voor de periode 2016 – 2021 nieuwe maatregelen vermeld en er is aangekondigd dat er na 2021 nog een aantal maatregelen zullen worden uitgevoerd. De inrichtingsmaatregelen zijn hiermee goed belegd. *Alleen verdroging blijft in 2027 een probleem voor de terrestrische natuurgebieden in 6 van de 23 grondwaterlichamen en dit onderwerp krijgt daarom extra aandacht in dit werkprogramma.* Verdroging van natuurgebieden is een combinatie van versnelde afvoeren, onttrekkingen, ander landgebruik en inrichting.

Combinatie van maatregelen

Bij de uitvoering van maatregelen staat 'meekoppelen' voorop. Eerst werd vooral synergie gezocht met het voorkomen van wateroverlast door water vast te houden (WB21) en waterveiligheid (Ruimte voor de Rivier). Vervolgens is ook meegekoppeld met de natuur-opgave (Natura 2000) en de opgave voor de zoetwatervoorziening. Door waterkwaliteitsmaatregelen integraal mee te nemen in gebiedsgerichte projecten wordt het draagvlak en de kosteneffectiviteit verhoogd.

Verdroging wordt tegen gegaan via vergunningen voor onttrekkingen. Een vergunningplichtige onttrekking krijgt in principe alleen toegestaan indien de onttrekking geen ontoelaatbare belasting geeft.

Taakverdeling en financiering

Verdroging speelt in delen van het regionale watersysteem; waterschappen staan hieraan de lat voor de inrichting. Dat geldt ook voor maatregelen om het waterpeil te beïnvloeden.

vloeden, waarbij het uitgangspunt 'peil volgt functie' gehanteerd wordt. Bij de aanpak van verdroging is belangrijk hoe de functies natuur en landbouw ruimtelijk zijn verdeeld; hier hebben de provincies een belangrijke rol. In de Natura 2000 beheerplannen moeten maatwerkoplossingen worden gezocht om de resterende problemen rond verdroging versneld op te lossen. Provincies zijn hierbij initiatiefnemer.

De kosten worden in het regionale systeem¹¹ voor een belangrijk deel gedekt vanuit de watersysteemheffing (waterschappen). Bij gebiedsontwikkelingsprojecten is vaak ook sprake van financiering vanuit provincie, gemeente, particulieren en/of Europese subsidies.

Bekende stoffen - nutriënten

Opgave en urgentie

In stroomgebiedbeheerplannen 2016 – 2021 is aangegeven dat ongeveer 50% van de oppervlaktewaterlichamen voldoet aan de norm voor fosfor (P) en stikstof (N). Een trendanalyse geeft aan dat de concentraties nutriënten dalen¹². Voor P laat ruim 70% van de meetlocaties een significant neerwaartse trend zien. Voor N ruim 80%. De neerwaartse trend was eerder ook al aangetoond in de kleine, landbouw-beïnvloede wateren¹³. In 12 (P) en 8 (N) waterlichamen (van ruim 700) is sprake van achteruitgang in de toestandklasse ten opzichte van 2009. De belasting met nutriënten neemt gestaag af. Landbouwgronden (en natuurlijke bodems) zijn de belangrijkste bron en dragen voor meer dan 50% bij aan de emissie van nutriënten naar oppervlaktewater. Lokaal kunnen ook effluenten van rioolwaterzuiveringsinstallaties een belangrijke bijdrage leveren.

Drempelwaarden voor nitraat en P worden in het grondwaterlichaam Krijt Zuid Limburg overschreden, evenals P in Duin Rijn-West. Voor 12 van de 23 grondwaterlichamen vormt diffuse belasting als gevolg van landbouwactiviteiten een significante belasting.

In de Beleidsnota Drinkwater is aangegeven dat nitraat en aanverwante stoffen bij ca. 40 grondwaterwinningen voor de drinkwatervoorziening een (dreigend) probleem vormen, waardoor de eisen voor bereiding van water voor menselijke consumptie mogelijk niet worden gehaald. Voor iets meer dan de helft betreft dit winningen waar de normen in de winputten voor betreffende stoffen worden overschreden en voor de overige winningen geldt dat meer dan 75% van de norm wordt overschreden¹⁴.

In stroomgebiedbeheerplannen 2016 – 2021 is een prognose opgenomen voor het doelbereik in 2027. Waterbeheerders schatten in dat in nagenoeg alle oppervlaktewaterlichamen de doelen voor respectievelijk P en N gehaald worden. Voor grondwaterlichamen wordt ingeschat dat de problemen in 2027 opgelost zullen zijn. Het Planbureau voor de Leefomgeving berekent dat in 2027 nog steeds ongeveer 50% van de oppervlaktewaterlichamen niet zal voldoen¹⁵. Zij zijn daarbij uitgegaan van het doortrekken van het 5^e

¹¹ De inrichting van het hoofdwatersysteem wordt gefinancierd vanuit de rijksbegroting. Op het Deltafonds (artikel 7) staan middelen die overeenkomen met omvang van de geplande maatregelen in het Verbeterprogramma Waterkwaliteit.

¹² <http://kennisonline.deltares.nl/product/30814>

¹³ <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/25236957>

¹⁴

http://www.rivm.nl/Documenten_en_publicaties/Wetenschappelijk/Rapporten/2014/juni/Eindevaluatie_gebieds_dossiers_drinkwaterwinningen en

http://www.rivm.nl/Documenten_en_publicaties/Wetenschappelijk/Rapporten/2014/december/Gevolgen_van_verbetering_voor_drinkwaterwinning

¹⁵ <http://www.pbl.nl/sites/default/files/cms/publicaties/2015-05-21-Ex-ante-KRW.pdf>

Actieprogramma Nitraatrichtlijn 2014 – 2017 tot 2027 en hebben de effecten van diverse gebiedsgerichte maatregelen niet kunnen meenemen. Waterbeheerders zijn er vanuit gegaan dat het beleid er op is gericht de doelen uiterlijk in 2027 te halen en dat indien nodig aanvullende landelijke en/of gebiedsgerichte maatregelen worden genomen.

De verschillen duiden op de urgentie om het bestaande beleid goed uit te voeren, de toegezegde gebiedsgerichte maatregelen te effectueren, het effect daarvan te volgen en zo nodig bij te sturen. Daarnaast dienen er voor de drinkwaterwinnings lokaal aanvullende maatregelen genomen te worden.

Combinatie van maatregelen

De huidige maatregelen bestaan uit een combinatie van landelijke en gebiedsgerichte maatregelen. Landelijke maatregelen vloeien veelal voort uit Europese verplichtingen. Nederland is verplicht 75% van P en N te verwijderen uit afvalwater op grond van de Richtlijn behandeling stedelijk afvalwater. De Nitraatrichtlijn heeft bijgedragen aan beperking van de emissies van de agrarische sector; de hoeveelheid mest per hectare die op het land mag worden gebracht is sterk afgenomen. Naast de Meststoffenwet zijn regels opgenomen in het Activiteitenbesluit. Strikte uitvoering van deze regelgeving is volgens het Planbureau voor de Leefomgeving niet voldoende om de doelen van de Kaderrichtlijn Water, waaronder die voor drinkwaterwinnings, overal te halen¹⁶.

Er gebeurt ook meer. In 2012 bedroeg voor heel Nederland de verwijdering van P 84% en van N 83% bij rioolwaterzuiveringsinstallaties. Gebiedsgerichte maatregelen om de belasting met nutriënten te verminderen kunnen bestaan uit bufferzones, peilgestuurde drainage, etc. LTO Nederland heeft het initiatief van een Deltaplan Agrarisch Waterbeheer genomen. Doel is zowel de verbetering van waterkwaliteit (nutriënten, gewasbeschermingsmiddelen, geneesmiddelen - in 2021 is 80% van de resterende waterkwaliteitsproblemen op een motiverende en stimulerende wijze opgelost en in 2027 100%) als het effectiever benutten van schaars zoetwater bij droogte. De site www.agrarischwaterbeheer.nl geeft een actueel overzicht van de gebiedsprojecten. Het is van groot belang dat de agrarische sector samen met de waterbeheerders de wateropgaven met maatwerk verder aanpakken; gebiedsgericht en knelpuntsgewijs.

Om het huidig beleid goed uit te kunnen voeren en de emissies van meststoffen uit de land- en tuinbouw verder te verminderen is extra aandacht nodig voor 1) naleving van de regels en 2) uitbreiding van mestverwerking.

Ad 1. Omdat is aangetoond dat emissies door directe uit- en afspoeling groot zijn, dient er goed toezicht te zijn op naleving van verantwoorde mestaanwending. Dit kan worden gestimuleerd door een intensievere samenwerking van bevoegde instanties. Vanwege aanhoudende signalen uit de praktijk en indicaties van het CBS wordt ook het toezicht op fraude bij productie en verantwoorde afvoer van mest door strategische samenwerking

¹⁶ Het 5^e Actieprogramma Nitraatrichtlijn is door de Europese Commissie vastgesteld en richt zich op het voorkomen van concentraties van meer dan de streefwaarde van 50 mg nitraat per liter in het grondwater. Een belangrijk punt bij de opgave is dat deze streefwaarde voor stikstof (= ongeveer 11,3 mg stikstof per liter) in het grondwater soepeler is dan de kwaliteitsnormen voor verschillende typen oppervlaktewater. Zo zijn doelen voor de beken in het Maasstroomgebied typisch zo'n 2,3 – 2,5 mg stikstof per liter. Voor oppervlaktewateren die via drains en grondwater significante hoeveelheden stikstof ontvangen is het 5^e Actieprogramma Nitraatrichtlijn alleen niet voldoende om de stikstofdoelen voor de Kaderrichtlijn Water en ook Natura 2000 te realiseren.

van bevoegde instanties geïntensiveerd. Uitbreiding van mestverwerking brengt evenwicht in de mestmarkt waardoor de fraudedruk kan afnemen¹⁷.

Ad 2. Op korte termijn is voor de uitbreiding van mestverwerking aandacht nodig voor de lozingseisen. Waterbeheerders hebben vastgesteld wat onder Best Beschikbare Techniek moet worden verstaan. Op basis daarvan kan worden vastgesteld op welke oppervlaktewateren lozingen van effluent uit mestverwerkingsinstallaties acceptabel zijn. Om dit proces te bespoedigen worden een aantal casussen in Oost en Zuid Nederland in overleg met betrokkenen uitgewerkt. Daarnaast dient op Europees niveau ruimte gevonden te worden om mestverwerkingsproducten in te kunnen zetten als vervanger van kunstmest (N) of te exporteren (P).

Versneld toepassen van innovatieve technieken kan helpen de capaciteit en kosteneffectiviteit voor mestverwerking te vergroten. Van mest als kostenpost naar een waardevolle grondstof; optimale economische mestvalorisatie is cruciaal voor het realiseren van een circulaire economie¹⁸. Dit past goed bij de gedachte van het Ketenakkoord Fosfaatkringloop, waarin de ontwikkeling van een lineaire naar een circulaire economie wordt nagestreefd. Doel voor de komende periode is dat nutriëntenrecycling in 2030 een vanzelfsprekendheid is: het streven is om dan uit biomassa-reststromen hoogwaardige producten te winnen die op een stabiele duurzame markt worden afgezet. Op de korte termijn wordt er naast fosfaat (fosfor) ook naar andere relevante nutriënten gekeken. Hiermee vermindert Nederland de geopolitieke afhankelijkheid van mondiale nutriëntenreserves en profileert Nederland zich internationaal in kennis en kunde op het gebied van nutriëntenrecycling op het kruispunt van de topsectoren water, agri & food en chemie¹⁹.

Ook als de uitvoering van het huidig beleid geoptimaliseerd is, moet kritisch worden gekeken of dit voldoende is om tijdig de doelen te halen. In 2016 wordt de Meststoffenwet geëvalueerd. Daarbij wordt rekening gehouden met de doelen van de Nitraatrichtlijn, en met de doelen van de Kaderrichtlijn Water waaronder die voor drinkwaterwinningen. Dan ook wordt verder duidelijk of, en zo ja welke, aanvullende maatregelen genomen moeten worden bij drinkwaterwinningen met mestgerelateerde problemen. Het in de Beleidsnota Drinkwater aangekondigde onderzoek naar noodzaak en mogelijkheden van aanvullende maatregelen draagt hieraan bij. Nadere uitwerking van een early warningsysteem heeft als doel beter zicht te bieden op de trends in de kwaliteit van grondwaterwinningen.

Er zijn mogelijkheden om de emissie naar het water verder te verminderen. Voor een landbouwkundig en optimaal gebruik van meststoffen, waarvan het gebruik door middel van gebruiksnormen gelimiteerd is, is het allereerst van belang dat mest wordt aangewend op de momenten dat de efficiëntie het hoogst is. Om ineffectieve aanwending in het voorjaar of het najaar – en zeker ontheffingen van regels voor het uitrijden van mest in het najaar – te voorkomen, is een afdoende mestopslag onontbeerlijk. Daarbij dient rekening gehouden te worden met de verandering van het klimaat. Het Planbureau voor de Leefomgeving doet suggesties die verder gaan dan fine-tuning, zoals 'uitmijnen' bij fostaatverzadigde zandgronden en drainage maatregelen in natte gebieden²⁰.

Taakverdeling en financiering

¹⁷ Kamerbrief 30 januari 2014, kenmerk DGA-PAV/14000149

¹⁸ <http://www.dutchbiorefinerycluster.nl/themas/mestvalorisatie>

¹⁹ Kamerstuk 32 852, nr. 28

²⁰ www.waterkwaliteitsportaal.nl/documenten/december2015publiek/SGBP2/PBL-Ex_ante_KRW-Tweede_beheerplan.pdf

De verantwoordelijkheid voor de landelijke maatregelen en de evaluatie van het beleid ligt bij de ministeries van Economische Zaken en Infrastructuur en Milieu. De uitkomsten van de evaluatie van de mestwetgeving vormen de opstap voor de onderhandelingen met de Europese Commissie over de totstandkoming van het 6^e Actieprogramma dat ter implementatie van de Nitraatrichtlijn voor 1 januari 2018 moet worden vastgesteld. Een volgende Actieprogramma Nitraatrichtlijn wordt door de Europese Commissie vastgesteld. In dat kader moet ook worden overeengekomen of, en onder welke voorwaarden, Nederland de derogatie voor de Nitraatrichtlijn kan behouden. Aanvullende landelijk maatregelen vragen om een politiek besluit.

De doelmatigheid van maatregelen verschilt van locatie tot locatie. Het is daarom wenselijk om de bezien of de slag van 'generiek naar specifiek' kan worden gemaakt. Dit vereist een inzet van alle betrokken partijen. De verantwoordelijkheid om bij het huidige landelijk beleid toch waterkwaliteitsdoelen te halen met gebiedsgerichte maatregelen ligt bij de agrarische sector. Bij de concretisering van de gebiedsgerichte maatregelen leveren zij een eigen bijdrage en zoeken samen met waterschappen en provincies naar aanvullende middelen voor de uitrol van deze maatregelen.

De provincies hebben de bevoegdheid om maatregelen te treffen bij specifieke gebieden, zoals drinkwaterwinningen en Natura 2000. De gebiedsdossiers voor drinkwaterwinningen en de beheerplannen Natura 2000 vormen de instrumenten om in overleg met betrokkenen gebiedsgerichte maatregelen af te spreken. Door in dit verband aanvullende beperkingen in het gebruik te eisen, komen de kosten primair bij de vervuiler te liggen.

Het rijk en de regionale overheden hebben een nieuwe projectgroep gestart. Taak is de recente inzichten te benutten om de wetenschappelijke onderbouwing van de ecologische doelen verder te verbeteren.

Bekende stoffen - gewasbeschermingsmiddelen

Opgave en urgentie

In stroomgebiedbeheerplannen 2016 – 2021 is aangegeven dat een aantal gewasbeschermingsmiddelen nu niet voldoet aan de doelen. Imidacloprid leidt tot de meeste overschrijdingen, namelijk in 55 van de 139 beoordeelde oppervlaktewaterlichamen. In 1 van de 23 grondwaterlichamen is een gewasbeschermingsmiddel de oorzaak van het niet voldoen aan de chemische toestand. Door de keuze van de ligging en door de omvang van de waterlichamen, wordt de opgave in de stroomgebiedbeheerplannen onderschat. Problemen met de stoffen zijn er vooral in de kleinere wateren en bij drinkwaterwinningen.

De Atlas Bestrijdingsmiddelen in Oppervlaktewater (www.bestrijdingsmiddelenatlas.nl), geeft een aanvullend beeld ten opzichte van de stroomgebiedbeheerplannen voor kleine wateren, die veelal niet als waterlichaam voor de Kaderrichtlijn Water zijn aangewezen door provincies. Op ongeveer de helft van de meetlocaties van dit landelijk meetnet worden de normen voor minimaal één gewasbeschermingsmiddel overschreden. De meeste normoverschrijdingen vinden plaats in gebieden met veel glastuinbouw.

In de Beleidsnota Drinkwater is aangegeven dat in 80% van de oppervlaktewaterwinningen (inclusief oevergrondwaterwinningen) normen voor gewasbeschermingsmiddelen worden overschreden en in de overige 20% de norm wordt benaderd. Voor grondwaterwinningen geldt dat ca. 50 winningen een (dreigend) probleem kennen, waarbij bij 25

grondwaterwinningen normen in de winputten worden overschreden en bij ongeveer 25 grondwaterwinningen waardes worden gemeten van meer dan 75% van de norm.

Dankzij wetgeving voor gewasbescherming in het verleden is de kwaliteit van oppervlakte- en grondwater verbeterd. Met de Nota Gezonde Groei, Duurzame Oogst is het streven gericht op 50% minder overschrijdingen van doelen in 2018 en 95% minder overschrijding in 2023 voor oppervlaktewater voor drinkwater bereiding en 90% in overig oppervlaktewater. *Net als bij nutriënten is de urgentie om het bestaande beleid goed uit te voeren, de toegezegde gebiedsgerichte maatregelen te effectueren, het effect daarvan te volgen en zo nodig bij te sturen.*

Combinatie van maatregelen

De huidige maatregelen bestaan uit een combinatie van landelijke en gebiedsgerichte maatregelen. Landelijke maatregelen vloeien veelal voort uit Europese verplichtingen. Als maatregelen in de Nota Gezonde Groei, Duurzame Oogst zijn onder meer aanvullende driftreductietechnieken, teeltvrije zones, zuiveringstechnieken glastuinbouw, verbod op bepaalde niet landbouw toepassingen en emissiereductieplannen voor normoverschrijdende gewasbeschermingsmiddelen opgenomen. Aanvullend bevat het Activiteitenbesluit regels voor agrariërs om verontreiniging van oppervlaktewater terug te dringen.

Daarnaast worden er afspraken gemaakt met diverse partijen en vastgelegd in Green Deals. Voor gewasbeschermingsmiddelen is het project Train Operators to Promote management Practices & Sustainability (TOPPS²¹) een voorbeeld van een initiatief in de keten. Aanvullende gebiedsgerichte maatregelen maken onderdeel uit van het Deltaplan Agrarisch Waterbeheer (www.agrarischwaterbeheer.nl).

Op 1 januari 2018 moeten glastuinbouwbedrijven die afvalwater met gewasbeschermingsmiddelen lozen op oppervlaktewater of riolering beschikken over een functionerende zuiveringsinstallatie. De betaalbaarheid wordt verbeterd door:

- collectieve installaties of aanpassing van riool/afvalwaterzuiveringsinstallaties te faciliteren met de mogelijkheid om waar nodig meer tijd te krijgen voor het voldoen aan de zuiveringsverplichting, met een maximum van drie jaar.
- onderzoek te doen naar de mogelijkheid om kosten voor collectieve installaties en aanpassing van de riool/afvalwaterzuiveringsinstallatie door te berekenen aan de vervuiler,
- voor kleine glastuinbouwbedrijven de kosten drastisch te verlagen via innovaties, zoals een mobiele zuivering. Daarnaast wordt afgewogen of deze categorie de mogelijkheid wordt gegeven om meer tijd te krijgen voor de invoering, met een maximum van drie jaar,
- mogelijkheden voor de inzet van financiële instrumenten na te gaan.

De uitvoering van de afspraken wordt gemonitord via het Platform Duurzame Glastuinbouw en twee keer per jaar via een bestuurlijk overleg.

Bij structurele overschrijdingen wordt in overleg met de toelatingshouder van de des betreffende actieve stof vastgesteld op welke wijze het gebruik zo kan worden aangescherpt, dat de toelating kan worden behouden. Producenten van en handelaren in gewasbeschermingsmiddelen hebben in overleg met de georganiseerde land- en tuinbouw o.a. initiatieven ontplooid om emissies van erven te voorkomen en het gebruiksvoor-

²¹ <http://www.nefyto.nl/Publicaties/TOPPS-Water>

schriften robuuster te maken. In overleg met betrokkenen wordt bezien of aanpassing van regels voor het toepassen van gewasbeschermingsmiddelen in het Besluit Activiteiten Leefomgeving nodig is.

Voor drinkwaterwinningen wordt in de Beleidsnota Drinkwater aangegeven dat aanpak van problemen in het oppervlaktewater primair plaatsvindt in het kader van de Nota Gezonde Groei, Duurzame Oogst. Voor grondwater voert RIVM een verkenning uit naar problemen met grondwaterwinningen en mogelijke oplossingsrichtingen. Deze wordt eind 2015 afgerond. Aanbevelingen richten zich zowel op maatregelen die op korte termijn effectief zijn en eventueel benodigde beleidswijzigingen. Een van de maatregelen is een early warningsysteem. Nadere uitwerking hiervan heeft als doel beter zicht te bieden op de trends in de kwaliteit van grondwaterwinningen. Voor emissies van gewasbeschermingsmiddelen wordt een specifieke bestrijdingsmiddelenatlas voor grondwater ontwikkeld waarin de monitoringsgegevens van de provincies en drinkwaterbedrijven worden opgenomen.

In 2018 is een tussenevaluatie gepland van het beleid. Hierbij worden de resultaten van de verschillende acties uit de Nota Gezonde Groei, Duurzame Oogst in samenhang bekeken. Voor grondwaterwinningen voor de drinkwaterbereiding worden de aanbevelingen van de verkenning van het RIVM hierbij betrokken. Zo nodig wordt besloten tot aanvulling of aanscherping van het beleid.

Taakverdeling en financiering

De verantwoordelijkheid voor de landelijke maatregelen ligt bij de ministeries van Economische Zaken en Infrastructuur en Milieu. Het ministerie van Economische Zaken is eerstverantwoordelijke voor de tussenevaluatie van het beleid inzake de gewasbeschermingsmiddelen. Eventueel aanvullende landelijke maatregelen die voortvloeien uit de evaluatie zijn voor rekening van de agrarische sector. Eventuele aanvullende landelijke maatregelen vragen om een politiek besluit.

De verantwoordelijkheid voor aanvullende gebiedsgerichte maatregelen ligt bij de agrarische sector. Bij de concretisering van de gebiedsgerichte maatregelen leveren zij een eigen bijdrage en maken gebruik van middelen van waterschappen en provincies.

Indien toelating van een middel structureel leidt tot normoverschrijding hebben producenten de taak om emissiereductieplannen op te stellen.

De provincies hebben de bevoegdheid om maatregelen te treffen bij specifieke gebieden, zoals drinkwaterwinningen en Natura 2000. De gebiedsdossiers voor drinkwaterwinningen vormen een geschikt kader om in overleg met betrokkenen gebiedsgerichte maatregelen af te spreken. Door beperkingen in het gebruik te eisen, komen de kosten primair bij de vervuiler te liggen.

Bekende stoffen – overige stoffen

Opgave en urgentie

In stroomgebiedbeheerplannen 2016 – 2021 is een overzicht gegeven van de toestand van bekende probleemstoffen. De stoffen die het meest niet voldoen aan de doelen voor

oppervlaktewaterlichamen zijn de metalen uranium (89%²²), seleen (62%), zink (43%), kobalt (41%). De metalen kwik en nikkel zijn als prioritaire stof aangewezen en voldoen niet in ongeveer 20% van de beoordeelde waterlichamen. Ook vormen PAK's (polyaromatische koolwaterstoffen) nog steeds een probleem. Fluorantheen en benzo(a)antraceen voldoen niet in bijna de helft van de beoordeelde waterlichamen en een groep prioritaire PAK's voldoet ook niet in ongeveer 20% van de beoordeelde waterlichamen. Tot slot voldoet het aangroeiwerende middel TBT (tributyltin) niet in 21% van de beoordeelde waterlichamen.

Van PAK's en TBT zijn de negatieve effecten bekend. Paling uit de grote wateren mag niet voor consumptie worden gevangen vanwege te hoge gehalten aan PAK's. Voor metalen is minder goed aan te geven wat de gevolgen zijn voor mens en ecosysteem. Van deze stoffen is veelal sprake van afnemende trends in de nationale belasting en een relatief groot deel is afkomstig uit het buitenland.

Naast stoffen die in beeld zijn via de Kaderrichtlijn Water, zijn er stoffen die veelal aan waterkwaliteitsdoelen voldoen, maar waarvan iedere lozing in oppervlaktewater voor mens en milieu zeer ongewenst is. Deze zogenaamde 'zeer zorgwekkende stoffen' worden in vier categorieën onderscheiden: stoffen kunnen kankerverwekkend zijn, ophopen in het milieu, niet of slecht afbreekbaar zijn, erfelijke schade veroorzaken of schadelijk zijn voor de voortplanting.

Tot slot is er in toenemende mate een probleem met de chloride concentratie. Dit heeft te maken met een lagere beschikbaarheid van water in de zomermaanden, waardoor verzilting toeneemt.

Combinatie van maatregelen

Veel van de stoffen komen via slijtage van veelvoorkomende producten (zoals autobanden, kleding en verfstoffen) en atmosferische depositie in het water terecht of worden nageleverd door onderwaterbodems. Hiervoor is het moeilijk maatregelen te realiseren. Voor kwik worden wereldwijde afspraken gemaakt om de emissies door atmosferische depositie te verminderen. Toepassing van TBT is reeds verboden, maar de stof is nog wel in het milieu aanwezig. Ook voor PAK's geldt dat lozingen sterk zijn teruggebracht. Puntlozingen van dergelijke stoffen zijn via vergunningen veelal goed gereguleerd. Rijkswaterstaat start een actie om de door hen afgegeven vergunningen na te lopen om te controleren of overal de Best Beschikbare Techniek wordt toegepast.

Diffuse belasting via onderwaterbodems wordt verminderd door regulier baggeren en waterbodemsanering. De aanpak van oude bodemverontreinigingen vindt plaats onder het Convenant Bodembescherming, maar verdient ook aandacht in gebiedsdossiers, om te voorkomen dat drinkwaterwinningen hierdoor aangetast raken. Nikkel komt voor een belangrijk deel in het water door uit- en afspoeling in agrarisch gebied.

Vanwege deze ernstige gevaareigenschappen vragen de 'zeer zorgwekkende stoffen' om een preventieve aanpak om te voorkomen dat deze stoffen in de leefomgeving terecht

²² Dit is het percentage oppervlaktewaterlichamen waarvoor een oordeel beschikbaar is. Dit varieert van een kwart (uranium) tot bijna alle waterlichamen. In principe betekent afwezigheid van een oordeel, dat de waterbeheerder de stof als niet relevant beoordeeld voor een waterlichaam (bijvoorbeeld omdat er geen puntlozingen of andere significante bronnen zijn).

komen. De groep heeft extra aandacht gekregen in het NWP-2. In 2016 komen nieuwe 'BBT documenten' (beschrijving van de Best Beschikbare Technieken die via vergunningverlening worden opgelegd aan bedrijven) voor het Handboek Emissies en de Algemene BeoordelingsMethodiek Stoffen en preparaten (ABM) gereed, met als doel de lozing van de 'zeer zorgwekkende stoffen' zoveel mogelijk te reduceren.

Maatregelen in het kader van de verzilting worden primair opgepakt onder de Deltabeslissing zoetwaterstrategie²³.

Taakverdeling en financiering

De rijksoverheid heeft een taak om op Europees niveau zich in te zetten om emissies terug te brengen. Vergunningverleners dienen te bewaken dat de voortschrijdende verbetering van de Best Beschikbare Technieken worden doorgevoerd in productieprocessen; hier ligt uiteraard ook een taak bij de sector. Daarnaast dienen restlozingen te worden geminimaliseerd, indien puntlozingen een significante bijdrage leveren. Om dit te kunnen beoordelen dienen waterbeheerders voor probleemstoffen een goed overzicht te hebben van de belasting. De globale informatie van de stroomgebiedbeheerplannen kan hierbij als vertrekpunt worden gebruikt. De agrarische sector dient een aanvullende inspanning te leveren om de belasting met betrekking tot nikkel terug te brengen.

Nieuwe stoffen - geneesmiddelen

Opgave en urgentie

In stroomgebiedbeheerplannen 2016 – 2021 is geen informatie opgenomen over de toestand en de belasting voor (resten van) geneesmiddelen. Deze stoffen zijn niet genormeerd en worden beperkt gemeten. Onder de Richtlijn prioritair stoffen zijn recentelijk een drietal geneesmiddelen opgenomen, die nu op verschillende plaatsen in Europa gemeten worden. Er is een aantal studies bekend met effecten op het ecosysteem. Daarnaast baart toenemende resistentie voor antibiotica zorgen. De urgentie is voornamelijk vooral gebaseerd op het voorzorgprincipe.

De Beleidsnota Drinkwater stelt dat nieuwe, opkomende stoffen (waaronder geneesmiddelen) een groeiende bedreiging vormen voor de veiligstelling van de drinkwatervoorziening. Deze stoffen worden in toenemende concentraties aangetroffen in het oppervlaktewater en in mindere mate in het grondwater. Stoffen overschrijden soms de signaalgrenswaarde (waardoor de stof nader op risico's voor de drinkwatervoorziening moet worden onderzocht) of worden rond die waarde gevonden bij alle oppervlaktewater- en oevergrondwaterwinningen en ook al bij 11 grondwaterwinningen²⁴.

Combinatie van maatregelen

Voor geneesmiddelen wordt een ketenaanpak gehanteerd, waarmee maatregelen worden geïdentificeerd en voorbereid over de verschillende fasen van de geneesmiddelenketen heen. Er wordt gewerkt aan de hand van drie sporen: 1. Joint fact finding, 2. No regret maatregelen, 3. Internationale samenwerking.

Ad 1: Bij Joint fact finding wordt gezamenlijk gewerkt aan het op wetenschappelijk verantwoorde wijze in beeld krijgen van de opgave en de effectiviteit van maatregelen. Dit

²³ <http://www.deltacommissaris.nl/deltaprogramma/inhoud/deltabeslissingen/deltabeslissing-zoetwaterstrategie>

²⁴

http://www.rivm.nl/Documenten_en_publicaties/Wetenschappelijk/Rapporten/2014/juni/Eindevaluatie_gebiedsdossiers_drinkwaterwinningen

spoor is erop gericht om met de betrokken partijen tot een gedeelde aanpak van de belangrijkste emissieroutes te komen.

Ad 2: Waar het eerste spoor een grondige voorbereiding met veel partijen vergt en daarom een langere tijdsspanne omvat, is het tweede spoor erop gericht om op korte termijn vaart te maken met maatregelen die hoe dan ook zinvol zijn om emissies te verminderen. Een voorbeeld hiervan is de inzameling van ongebruikte geneesmiddelen.

Ad 3: Bepaalde onderdelen van de geneesmiddelenketen zijn internationaal georganiseerd, zoals de toelatingsprocedures die in Europees verband vastgesteld worden. Internationale samenwerking (zowel Europees als bilateraal) is daarom van belang.

Op de korte termijn zijn maatregelen voorzien op het gebied van waterzuivering, de inzameling van ongebruikte geneesmiddelen en de afbreekbaarheid van röntgencontrastmiddelen. Ook zal bekeken worden of het mogelijk is om alternatieven in beeld te krijgen voor geneesmiddelen met een hoge milieu-impact.

Voor de winningen voor drinkwaterbereiding wordt monitoring en risicobeoordeling van nieuwe stoffen geregeld in het eind 2015 in werking tredend protocol voor monitoring en toetsing drinkwaterbronnen KRW. Monitoring, risicobeoordeling en signalering van nieuwe stoffen vindt plaats via de gebiedsdossiers voor drinkwaterwinningen. Voor maatregelen wordt voor het overgrote deel meegelift met de hiervoor geschetste ketenaanpak. Tevens worden maatregelen verkend om gericht concrete probleemstoffen en -situaties bij drinkwaterwinningen aan te pakken.

Taakverdeling en financiering

Om de ketenaanpak als geheel tot een succes te maken is de bijdrage van partijen uit iedere fase van de keten (van de farmaceutische sector tot en met de zorg- en watersector) van groot belang. Steeds meer partijen melden zich vanuit de wens om een bijdrage te leveren aan het verminderen van de problematiek. Zo hebben de Unie van Waterschappen en VEWIN extra mankracht aangeboden, waarmee de joint fact finding een extra impuls zal krijgen. Ook zijn er regionale initiatieven, waarbij gekeken zal worden hoe synergie bereikt kan worden tussen de regionale en de landelijke inspanningen. Het rijk nodigt met name ook de zorgsector uit om in eerdere fases van de keten maatregelen te nemen om verspreiding van resten van geneesmiddelen en antibioticaresistentie te verminderen.

In de periode tot 2017 wordt onderzocht welke maatregelen het meest effectief zullen zijn. De aanpak moet in 2018 tot een uitvoeringsprogramma leiden. Parallel hieraan worden nu al proefprojecten en no regret maatregelen gestimuleerd, gefaciliteerd en in uitvoering genomen. De verantwoordelijkheden en de financiering zijn afhankelijk van de vraag waar in de keten wordt ingegrepen. Deze onderdelen worden medio 2017 nader uitgewerkt.

Een deel van de oplossing voor de aanpak van geneesmiddelen en andere nieuwe en bestaande chemische stoffen moet komen van de Europese Commissie. Zij hebben een belangrijke rol bij de toelating van stoffen en het bronbeleid. Voor een deel loopt dit via de Europese REACH verordening. De Europese Commissie heeft voor 2016 een strategie toegezegd om te bewerkstelligen dat er minder resten van geneesmiddelen in het water terecht komen. Nederland dringt aan op een heldere positie van de Europese Commissie.

Daarnaast is coherentie tussen Europese regelgeving van belang²⁵: waterkwaliteit in relatie tot bijvoorbeeld natuurdoelen, de grondstof voor drinkwater, mariene doelen, hoogwaterbescherming en hergebruik. Met het REFIT project werkt Nederland hier samen met andere landen aan, waarbij ook gestreefd wordt naar verbetering van de uitvoerbaarheid van regelgeving.

Nieuwe stoffen – (micro)plastics

Opgave en urgentie

Microplastics komen met name in het oppervlaktewater doordat kunststof zwerfvuil dat al in het milieu aanwezig is, tot steeds kleinere deeltjes verbreekt en door emissies van microplastics naar water vanuit bronnen op het land. Over de milieueffecten van microplastics in het oppervlaktewater is nog weinig bekend, maar er zijn aanwijzingen van potentiële risico's voor dieren en voor overdracht binnen de voedselketen. Internationaal groeit het besef van het probleem van plastics en ander zwerfvuil in water. De urgentie is vooralsnog vooral gebaseerd op het voorzorgprincipe.

In de stroomgebiedbeheerplannen 2016 – 2021 is geen informatie opgenomen over de toestand en de belasting voor (micro)plastics, nanodeeltjes en andere nieuwe stoffen. Deze stoffen zijn niet genormeerd en worden niet systematisch gemeten. Wel is in de stroomgebiedbeheerplannen een beleidsopgave opgenomen om zwerfvuil terug te dringen.

In het kader van de implementatie van de Kaderrichtlijn Mariene Strategie heeft het kabinet beschreven dat de goede milieutoestand voor zwerfvuil op en langs de Noordzee wordt bereikt als de eigenschappen en hoeveelheden van zwerfvuil op zee – met inbegrip van afbraakproducten zoals kleine plastic deeltjes en microplastics – geen schade veroorzaken aan het mariene milieu, met inbegrip van de kust. Uit de gebruikte monitoringinstrumenten is afgeleid dat problematiek groot is en niet afneemt (250-500 stuks afval per 100 meter strand; 58% van de vogels heeft meer plastic in de maag dan de streefwaarde). Op basis van monitoringresultaten kan worden afgeleid dat 30% van het afval van het land komt en 26% van onbekende of meervoudige bronnen. Afstroom via rivieren levert daarbij een significante bijdrage als 'transportas'²⁶.

Met de beschikbare onderzoeksresultaten is het gedeeltelijk mogelijk om een relatie te leggen tussen de herkomst en het gebruik van plastic delen. De resultaten van onderzoek naar microplastics in rioolwaterzuiveringsinstallaties en in het effluent maken zichtbaar dat huishoudens via deze routes belangrijk bijdragen aan de belasting met plastic.

²⁵ Kamerstuk 27858, nr. 326

²⁶ De laatste jaren is door de inzet van kennisinstututen, waterbeheerders en overheden een beter beeld ontstaan van de aanwezigheid van (plastic) afval in de stroomgebieden van de grote rivieren. De nodige bemonsterings- en analysetechnieken in watersystemen zijn verder ontwikkeld en de diverse partijen passen de methodes toe in regulier onderzoek. De resultaten daarvan geven een eerste patroon van verspreiding van plastic delen, zowel micro als groter, in de stroomgebieden van Nederland. Microplastics worden overal in allerlei vormen en variaties aangetroffen. Daarbij is voor het eerst een beeld gevormd van de aanvoer van microplastics naar Nederland via de Maas en de Rijn (enkele deeltjes per kubieke meter) en van de aanwezigheid van microplastics in de waterbodem van de Noordzeekustzone (gemiddeld 440 deeltjes per kg droge stof). Hieruit blijkt dat microplastics zich gedragen als sediment, met hotspots in de riviermondingen en hogere concentraties langs de kust. Deltares, Plastic litter in the rivers Rhine, Meuse and Scheldt (2013); IVM-VU, Microplastics in sediment, biota en effluent RWZI's (2013); IVM-VU, Microplastics in zwevend stof en effluent, influent en zuiverings-slib RWZI's (2013); Tweehuysen, G, Maasonderzoek Gemeente Schoon. Waste Free Waters (2013); Urgert, W, Rapportage afstudeeronderzoek metingen microplastics in water op meetstations Maas en Rijn (concept), OU (2014).

Een verkennende inventarisatie geeft meer inzicht in bronnen op het land²⁷. Bronnen zijn wijd verspreid over meerdere sectoren. De primaire bronnen van microplastics lijken over het algemeen minder omvangrijk te zijn dan de secundaire bronnen van microplastics. Voorbeelden van primaire bronnen zijn toevoegde microplastics aan cosmetica, schurende reinigingsmiddelen en verf, lak en kleurstoffen. Voorbeelden van secundaire bronnen zijn het afbreken en slijten van plastic zwerfvuil, vezels van kleding, autobanden en, specifiek als bron op zee, de beschermende bundels kunststof draden aan visnetten ('pluis').

Combinatie van maatregelen

Nederland is al volop bezig met het uitbannen van zwerfvuil en het bevorderen van een circulaire economie. In het programma van maatregelen voor de Kaderrichtlijn Mariene Strategie is daarop aangevuld. Vertrekpunt daarbij is de keten die vast zit aan de top 10 van meest gevonden (plastic) items op het strand, met inbegrip van afbraakproducten zoals microplastics.

Voor het pakket van maatregelen aanvullend op vigerend beleid²⁸ kiest het kabinet voor het terugdringen van zwerfvuil door bronaanpak en bewustwording, en daarnaast voor de aanpak van specifieke emissies van microplastics vanuit landbronnen. Vanuit het principe dat belangen van economie en milieu goed kunnen samengaan en dat dit kansen biedt voor de private sector, staat het kabinet het concept van de 'groene groei' voor²⁹. Daarbij past op duurzaamheid gerichte productontwikkeling en duurzamer en efficiënter gebruik van vooral kunststoffen, en het faciliteren van koplopers in markt en maatschappij (in plaats van sturen op geboden en verboden alleen).

Aanvullende maatregelen hebben betrekking op het sluiten van Green Deals met scheepvaart-, visserij- en strandrecreatiesectoren over voorkomen, afgifte en verwerking van afval, het terugdringen van het gebruik van ballonnen, terugdringen van afval in de stroomgebieden en een Europese aanpak van terugdringen van microplastics, waaronder een verbod van gebruik in cosmetica en schurende reinigingsmiddelen. Internationale samenwerking en afstemming rondom het terugdringen van zwerfvuil in zee vindt plaats in het kader van het OSPAR-Marine Litter Action Plan. Daarnaast staat de problematiek van zwerfvuil op de agenda van internationale rivierencommissies.

Een ander speerpunt is de uitbreiding van het 'Schone Maas' project naar de stroomgebieden van de Rijn, Schelde en Eems. Bij dit initiatief werken Rijkswaterstaat, waterschappen, provincies, gemeenten, terreinbeheerders, bedrijven, ngo's en lokale initiatiefnemers samen om na hoog water de rivieroeveren schoon te maken. Deze acties vormen de basis voor samenwerking op het gebied van bewustwording, monitoring, beheer en handhaving.

Op het gebied van het terugdringen van microplastics in het (mariene) milieu wordt het draagvlak verkend voor een gemeenschappelijke aanpak binnen Europa. Aan het einde van 2015 organiseert het ministerie van Infrastructuur en Milieu in samenwerking met OSPAR een conferentie voor lidstaten en stakeholders over mogelijke maatregelen om

²⁷ Verschoor, Anja et al., Inventarisatie en prioritering van bronnen en emissies van microplastics, RIVM Briefrapport 20140110 (2014).

²⁸ Zoals het programma Van Afval naar Grondstof, beleid ten aanzien van plastic tassen en drankverpakkingen, Landelijke aanpak zwerfafval, vrijwillige vermindering van gebruik van microplastics in cosmeticaproducten.

²⁹ Ministerie van Infrastructuur en Milieu, Agenda duurzaamheid; een groene groeistrategie voor Nederland, Tweede Kamer, vergaderjaar 2011-2012, 33041, nr. 1

emissies van microplastics in de keten (van bron tot gebruik tot zuivering) terug te dringen. Het doel is om conclusies te trekken over het vervolgtraject voor het treffen van maatregelen die samen met de betrokken partijen de komende jaren kunnen worden uitgewerkt. Europese regelgeving en een Europees verbod op plastic microbeads in cosmetica en detergenten- is één van de elementen waarnaar gekeken wordt.

Taakverdeling en financiering

Het ministerie van Infrastructuur en Milieu draagt in internationaal verband bij aan het ontwikkelen en toepassen van gemeenschappelijke indicatoren om trends te volgen en de problematiek in kaart te brengen: beach litter monitoring, plastic in magen van aangespoelde noordse stormvogels en een nieuw te ontwikkelen indicator voor afval dat op de zeebodem ligt³⁰.

Waterbeheerders werken samen aan het in beeld krijgen van de hoeveelheid zwerfafval in hun wateren. Daarvoor is een meetstrategie nodig en standaarden om zwerfafval en microplastics te meten. Vervolgens wordt samen met gemeenten en partijen in de samenleving gewerkt aan bewustwording, voorkomen en schoonmaken. Dit gebeurt vanuit bestaande initiatieven waarvoor reeds financiën beschikbaar zijn. De beschreven activiteiten door het rijk worden gefinancierd uit het implementatiebudget voor de Kaderrichtlijn Mariene Strategie.

Nader overleg tussen Rijk en waterbeheerders is nodig omtrent mogelijke maatregelen ter voorkomen van microplastics en verdere onderzoeksprogrammering.

Nieuwe stoffen – overige stoffen

Opgave en urgentie

Naast de (resten van) geneesmiddelen en (micro)plastics zijn er vele andere nieuwe, opkomende stoffen. Veelal is de omvang van het probleem nog niet goed in beeld. Dit is een belangrijk deel van de opgave. Daarnaast gaat het hier om milieuvreemde stoffen, waarbij het streven op voorhand is om verliezen naar het milieu te minimaliseren.

Combinatie van maatregelen

Het recente voorval met pyrazool, waardoor de inname van oppervlaktewater voor de bereiding van drinkwater moest worden gestopt, maakt duidelijk dat het instrumentarium om problemen te voorkomen of daadwerkelijk aan te pakken voor stoffen die nog niet genormeerd zijn nadere aandacht behoeft.

Er is meer aandacht nodig om de omvang van de problematiek scherp te krijgen en zo mogelijke oplossingsrichtingen in beeld te brengen. Als eerste stap gaat een werkgroep de structurele monitoring van opkomende stoffen opzetten. Ook wordt een structurele, preventieve aanpak van nieuwe of opkomende stoffen verkend. Uitgangspunt is een ketenaanpak met aandacht voor het brongerichte- en emissie spoor. De werkwijze met een ketenaanpak zoals beschreven bij het onderdeel geneesmiddelen kan model staan voor de aanpak van andere nieuwe opkomende stoffen.

³⁰ Onder meer in het Interreg 2- SEAS project MICRO worden de aanwezigheid van microplastics in de zuidelijke Noordzee en de mogelijke schade aan organismen onderzocht. In samenwerking met de internationale Rijncommissie en Maascommissie, wordt kennis opgebouwd over de hoeveelheid zwerfvuil (waaronder microplastics) die via de rivieren naar zee stroomt. Op nationaal niveau hebben de effecten van nanoplastics op de veiligheid van voedsel uit zee de aandacht.

Taakverdeling en financiering

Het rijk werkt in de werkgroep samen met waterbeheerders, drinkwaterbedrijven en onderzoeksinstellingen. De relevante sectoren worden ook in dit proces betrokken.

Relatie met andere beleidsvelden

De problematiek die hierboven is beschreven voor verschillende onderwerpen kan niet los gezien worden van andere beleidsvelden dan de waterkwaliteit. Zo is er een relatie met waterveiligheid als het gaat om de inrichtingsmaatregelen. Gelukkig werken oplossingen ('ruimte voor de rivier') in veel gevallen voor beide beleidsvelden in de zelfde richting. Er is samenhang tussen waterkwaliteit en de beschikbaar van schoon zoet water. Bij lage afvoeren nemen concentraties van chemische stoffen en de temperatuur van water toe, gebruik van schaars water kan leiden tot verdroging en een tekort aan water kan leiden tot verzilting. Aan de andere kant kan een toename van buien leiden tot meer overstromen van het rioolsysteem en daarmee piekbelasting op het oppervlaktewater. Al deze zaken worden in de toekomst mogelijk nog actueler, wanneer de hydrologie door klimaatverandering wijzigt.

Naast samenhang tussen de wateropgaven is er ook een samenhang tussen de opgave voor het water- en het bodemsysteem. In het traject STRONG is aandacht voor zoetwater voorraden in het grondwater op lange termijn. Bij de samenhang tussen de wateropgaven en de samenhang tussen het water- en het bodemsysteem komt nadrukkelijk het ruimtelijk beleid naar voren. Dit heeft een relatie met de nadere uitwerking van regelgeving onder de Omgevingswet. In ieder geval vergt het nauwkeurige analyse en een set maatregelen die optimaal is gezien vanuit de verschillende beleidsvelden.

Uit het bovenstaande komt de vraag boven of er speciale eisen gesteld moeten worden aan het landgebruik nabij gebieden met een bijzondere natuurwaarde en drinkwaterwinningen. Veel van de genoemde stofgroepen leveren problemen op bij de drinkwaterwinning. Met het instrument gebiedsdossiers worden de problemen lokaal in beeld gebracht en worden maatwerkoplossingen voorgesteld. De doorwerking van deze maatregelen verdient nadere aandacht, bijvoorbeeld in het in 2016 op te stellen protocol gebiedsdossiers en door agendering van gebiedsdossiers bij de Regionaal Bestuurlijke Overleggen. Belangrijk is de samenwerkingsovereenkomst tussen Vitens en de provincie Gelderland gericht op het veiligstellen van de drinkwaterwinning, nu en in de toekomst. Dit kan als voorbeeldfunctie dienen en op andere plekken navolging krijgen. Daarnaast is in dit werkprogramma gestreefd naar integratie met de overlappende afspraken van de Uitvoeringsagenda die voortvloeit uit de Drinkwaternote.

Om te voorkomen dat de keuze van de onderwerpen alleen leidt tot 'sectorale' maatregelen, wordt in het vervolg ook aandacht geschonken aan overige, sector-specifieke maatregelen. Dat biedt tevens de mogelijkheid om combinatiemogelijkheden bij de aanpak van verschillende stoffen in beeld te brengen, zoals bijvoorbeeld beoogd in het Deltaplan Agrarisch Waterbeheer (waar het gaat over nutriënten én gewasbeschermingsmiddelen).

Vervolg

De Stuurgroep Water heeft op 6 oktober de eerste versie van het Werkprogramma Schoon Water besproken. Nadien hebben rijk, regionale overheden, koepels en drinkwa-

terbedrijven het document samen verder uitgewerkt. Via het Overleg infrastructuur en Milieu zijn maatschappelijke organisaties in de gelegenheid gesteld om te reageren. De voorliggende versie van het Werkprogramma Schoon Water beschrijft de regie, benoemd de resterende opgave en de bijbehorende oplossingsrichtingen met diverse concrete maatregelen.

Het werkprogramma is nog niet af. Zo moeten de genoemde en overige maatregelen nog concreet benoemd worden in de tabel 'wat-wie-wanneer'. In de tabel wordt aangegeven wat iedere partij zelf gaat doen, maar ook wat nodig is van anderen om dat goed te kunnen doen. Om de tabel te vullen en om de voortgang van de uitvoering van de afspraken te bewaken zijn binnen het ministerie van Infrastructuur en Milieu procesbewakers benoemd voor de onderwerpen:

- Nutriënten
- Gewasbeschermingsmiddelen
- Geneesmiddelen
- (Micro)plastics
- Sector-specifieke onderwerpen

De verdere uitwerking van het Werkprogramma Schoon Water zal worden besproken met regionale partijen in de Regionale Bestuurlijke Overleggen. In januari 2016 wordt het werkprogramma geagendeerd bij het Bestuurlijk Platform Zoetwater. Daarbij zal een concept van de tabel 'wat-wie-wanneer' worden gevoegd. Het Werkprogramma Schoon Water wordt op 30 maart 2016 bij de Stuurgroep Water geagendeerd. De Adviescommissie Water streeft er naar om in het voorjaar van 2016 haar uitgebreide advies uit te brengen. Dit zal bij het vervolg van het werkprogramma worden betrokken.

Doel is een volledige versie Werkprogramma Schoon Water af te ronden voor het Algemeen Overleg Water met de Tweede Kamer dat voor de zomer van 2016 plaatsvindt.

De Tweede Kamer zal voor de zomer 2016 ook worden geïnformeerd over de tussenstand van het nader onderzoek naar de financiering van het waterbeheer³¹. Dit heeft raakvlakken met het werkprogramma en tegen die tijd zal worden gezien hoe de samenhang verder vorm gegeven kan worden.

De gezamenlijkheid van het Werkprogramma Schoon Water is er in gelegen dat alle betrokken partijen het document samen opstellen en dat de Stuurgroep Water het vast stelt. Bovendien wordt het werkprogramma meegenomen bij de evaluatie van het Bestuursakkoord Water. Daarin wordt nagegaan of verdere bestuurlijke verankering mogelijk is, waarbij ook de relatie met de maatschappelijke organisaties aandacht krijgt.

In 2016 wordt de Evaluatie Mestwetgeving uitgevoerd en de uitkomsten hiervan zullen in 2017 aan de Tweede Kamer worden voorgelegd. De voorbereidingen voor dit traject zijn

³¹ De OESO constateert in 2014 dat er uitdagingen zijn om ons bekostigingssysteem voor het waterbeheer duurzaam en toekomstbestendig te maken. Hierna is een traject gestart waarbij de huidige financiering van het waterbeheer in beeld is gebracht. Op basis hiervan is aan de Tweede Kamer aangegeven (Kamerstuk 27625, nr. 340): "De huidige financieringsystematiek stelt de terugwinning van de gemaakte vaste kosten centraal.". En "Principes zoals 'gebruiker, vervuiler, veroorzaker, belanghebbende' betaalt worden wel toegepast in de bekostiging van het waterbeheer, maar dit kan op bepaalde terreinen mogelijk nog versterkt worden. Bijvoorbeeld om vervuiling van water tegen te gaan". Het ministerie van Infrastructuur en Milieu doet vervolgonderzoek samen met de bestuurlijke partners oppakt en betreft hierbij ook gebruikers van water zoals landbouw, industrie en natuur. Het traject wordt medio 2017 afgerond.

reeds in volle gang. In 2018 is de tussenevaluatie van het beleid gewasbeschermingsmiddelen gepland. In dat jaar dient er ook een uitvoeringsprogramma te liggen om de aanwezigheid van resten van geneesmiddelen in het water te verminderen.

De voortgang van de uitvoering van de stroomgebiedbeheerplannen 2016 – 2021 dient in december 2018 aan de Europese Commissie te worden gerapporteerd. Op grond van de ervaringen van de afgelopen twee jaar, lijkt het wenselijk om een volgende evaluatie van het voorlopige Kaderrichtlijn Water maatregelpakket voor de stroomgebiedbeheerplannen 2022 – 2027 eerder in het proces te laten plaatsvinden dan in het laatste jaar (2021). Dat geeft meer ruimte om de uitkomsten te benutten. Maar het vraagt tevens van de waterbeheerders (en anderen) om in een eerder stadium al zicht te hebben op de gebiedsgerichte maatregelen in de volgende planperiode. Op grond van het voorgaande kan worden gesteld dat er in 2019 veel informatie beschikbaar is voor een integrale studie met aandacht voor kosten en baten van de benodigde maatregelen om de doelen volledig te realiseren. Het is uiteindelijk aan de Tweede Kamer om te beoordelen of de maatregelen die eventueel aanvullend nodig zijn om de doelen van de Kaderrichtlijn Water tijdig te halen acceptabel zijn in het licht van 'haalbaar en betaalbaar'.

Om de voortgang van de uitvoering van het werkprogramma te volgen en om lopende trajecten te optimaliseren wordt een jaarlijkse bijeenkomst georganiseerd met overheden, bedrijfsleven, maatschappelijke organisaties en kennisinstellingen. Dit kan worden beschouwd als vervolg op de conferentie van Amersfoort van mei 2015. Partijen kunnen elkaar dan aanspreken op de voortgang van de uitvoering van gemaakte afspraken en indien nodig kunnen problemen bij de Stuurgroep Water worden geagendeerd. In het najaar van 2016 wordt de eerstvolgende brede bijeenkomst georganiseerd.

De planning van het vervolg van het Werkprogramma Schoon Water en enkele aanpalende activiteiten is in de volgende tabel samengevat.

Planning Werkprogramma Schoon Water	Gereed
Versturen aan Tweede Kamer	november 2015
Wetgevingsoverleg	30 november 2015
Aanvullen tabel 'wat-wie-wanneer'	januari 2016
Bestuurlijk Platform Zoetwater over het werkprogramma	januari 2016
Uitwerken taakverdeling en financiering	1 ^e kwartaal 2016
Bespreken resultaten in Stuurgroep Water	30 maart 2016
Verwerken eindadvies Adviescommissie Water	2 ^e kwartaal 2016
Vaststelling door Stuurgroep Water	mei/juni 2016
Toesturen aan Tweede Kamer	juni 2016
Toets op voortgang gemaakte afspraken, vervolg op conferentie van Amersfoort	4 ^e kwartaal 2016 en ieder volgend jaar
Planning overige activiteiten	Gereed
Advies van de Adviescommissie Water	voorjaar 2016
Tussenstand nader onderzoek financiering van het waterbeheer	juni 2016
Evaluatie Mestwetgeving	2016
Tussenevaluatie beleid gewasbeschermingsmiddelen	2018
Uitvoeringsprogramma resten van geneesmiddelen	2018
Voortgangsrapportage stroomgebiedbeheerplannen 2016 – 2021 naar Europese Commissie	december 2018
Evaluatie voorlopig maatregelpakket Kaderrichtlijn Water met	2018 – 2019

aandacht voor kosten en baten	
Totstandkoming stroomgebiedbeheerplannen 2022 – 2027	2020 – 2021

Tabel wat-wie-wanneer

Deze tabel 'wat-wie-wanneer' bevat concrete maatregelen in aanvulling op de stroomgebiedbeheerplannen voor 2016 – 2021. Aangegeven is verder wie op de voortgang kan worden aangesproken en wanneer het product is opgeleverd. De nu nog lege tabellen worden ingevuld met de maatregelen genoemd in dit document en aangevuld worden met overige maatregelen. Er zijn al diverse maatregelen aangeleverd door regionale overheden, bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties³², maar op dit moment is het resultaat nog onevenwichtig en onvolledig. Procesbewakers zullen dit nader uitwerken samen met de genoemde partijen.

Nutriënten		
Wat	Wie	Wanneer

Gewasbeschermingsmiddelen		
Wat	Wie	Wanneer

Restanten van geneesmiddelen		
Wat	Wie	Wanneer

(Micro)plastics		
Wat	Wie	Wanneer

Overige, sector-specifieke maatregelen		
Wat	Wie	Wanneer

³² Het Regionaal Bestuurlijk Overleg van Rijn-oost, Rijn-west, Schelde en Maas hebben hebben gereageerd op een eerdere versie van het werkprogramma en suggesties gedaan voor aanvullende maatregelen. Ook Hiswa, Nefyto, Nefarma, LTO en VNO-NCW hebben een reactie gegeven en concrete suggesties gedaan. VEWIN had eerder voorstellen gedaan die in het vervolg meegenomen worden (http://www.vewin.nl/nieuws/paginas/Concrete_maatregelen_voor_verbetering_waterkwaliteit_704.aspx).